

DONNA
LEON
ONRUSTIG
TIJ

VERTALING
JANNEKE ZWART

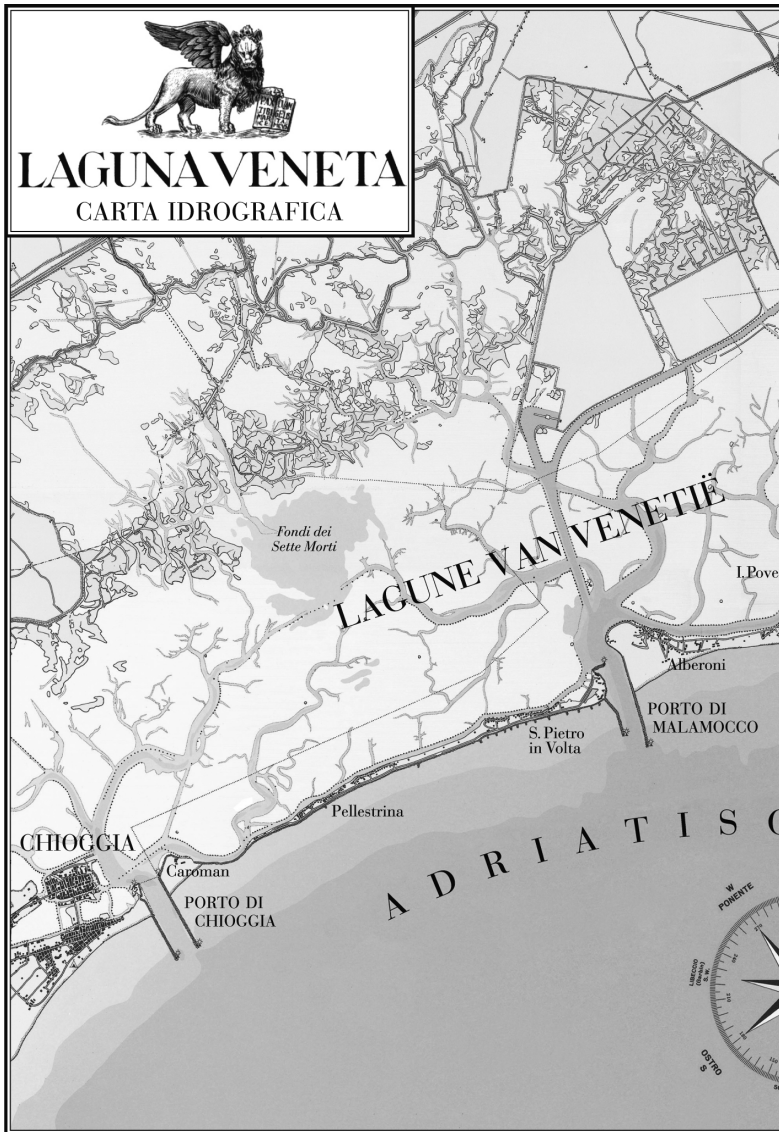
2007
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

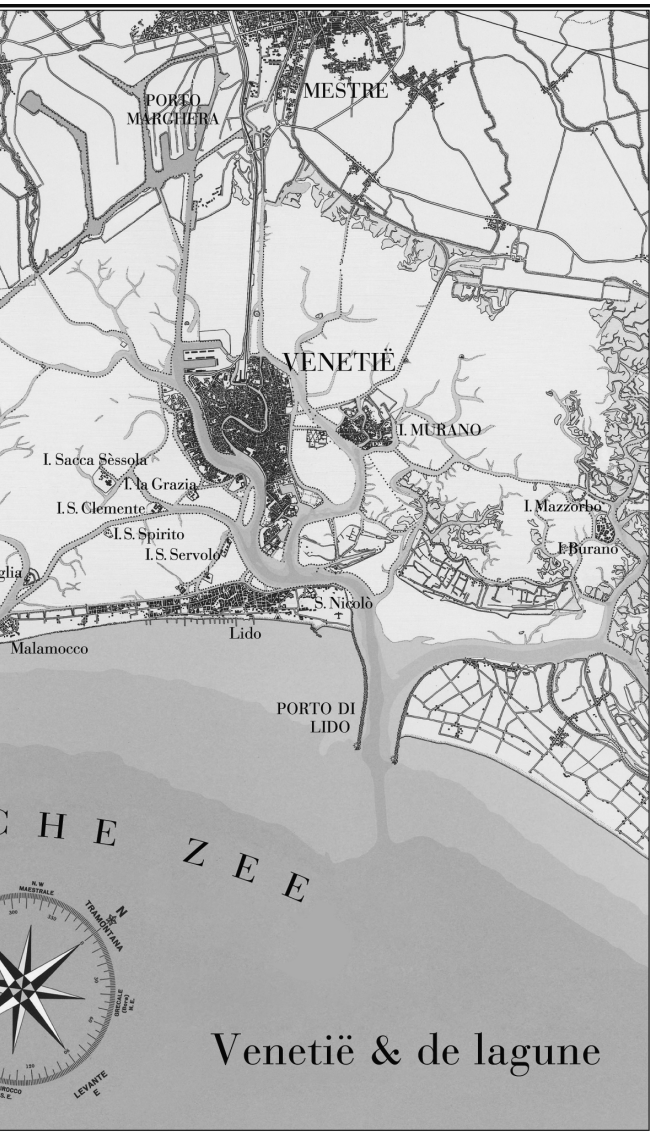
Voor Rudolf C. Bettschart en Daniel Keel

LAGUNA VENETA

CARTA IDROGRAFICA

Pellestrina is een lang, smal zandschiereiland dat door de eeuwen heen in bewoonbaar gebied is veranderd. Het loopt in noord-zuidelijke richting van San Pietro in Volta naar Ca' Roman, is ongeveer tien kilometer lang en nergens meer dan een paar honderd meter breed. In het oosten grenst het aan de Adriatische Zee, die niet bekendstaat om zijn milde temperament, maar de westkant ligt tegen de lagune van Venetië aan en wordt hierdoor beschermd tegen de wind, stormbuien en golven. De aarde is zanderig en onvruchtbaar, dus al zaaien de bewoners van Pellestrina wel, ze oogsten weinig. Dat maakt ze weinig uit; sterker nog, de meesten zouden ongetwijfeld hun neus ophalen voor het idee om hun boterham, hoe dik belegd ook, te verdienen met de opbrengsten van het land, want de bewoners van Pellestrina hebben altijd van de zee geleefd.

Er doen veel verhalen de ronde over de mannen van Pellestrina; over het uithoudingsvermogen en de kracht die ze hebben moeten verwerven in hun strijd om een inkomen aan de zee te ontworstelen. De oudere inwoners van Venetië herinneren zich een tijd dat de mannen van Pellestrina 's nachts, zomer én winter, niet in bed maar op de aarden vloer van hun huisjes sliepen, om het opstaan in de vroege ochtend te vergemakkelijken en het tijt te benutten dat hen naar de Adriatische Zee bracht en

daarmee bij de vis. Zoals de meeste verhalen die worden verteld over hoeveel taaier de mensen vroeger waren, is ook dit waarschijnlijk een fabeltje. Maar wel waar is dat de meeste mensen, als ze Venetiaan zijn, het ook daadwerkelijk geloven, zoals ze elk verhaal zouden geloven over de gehardheid van de mannen van Pellestrina of over hun onverschilligheid tegenover pijn of lijden, zowel dat van henzelf als dat van een ander.

In de zomer komt Pellestrina tot leven, wanneer de toeristen uit Venetië en zijn Lido of uit Chioggia op het vasteland het aandoen om er verse *fruits de mer* te eten en de frisse, net niet mousserende witte wijn te drinken die in de bars en restaurants wordt geschonken. In plaats van brood krijgen ze *bussolai* geserveerd, harde ovale pretzels die mogelijk hun naam ontleen aan het woord *bussola*, het kompas, dat dezelfde vorm heeft. De *bussolai* gaan vergezeld van vis, die vaak zo vers is dat hij nog leefde toen de toeristen hun lange, oncomfortabele tocht naar Pellestrina aanvaardden. Toen de toeristen uit hun hotelbed stapten, vochten de kieuwen van de *orate* nog tegen het vreemde element, de lucht; terwijl de toeristen bij Rialto een voor een aan boord gingen van een vroege *vaporetto*, spartelden de *sardelle* nog in de netten; toen ze uit de *vaporetto* stapten en de Piazzale Santa Maria Elisabetta overstaken, op zoek naar de bus die hen naar Malamocco en Alberoni zou brengen, werd de *cefalo* net opgehaald uit zee. In Malamocco of Alberoni verlaten de toeristen vaak even de bus, drinken er een kopje koffie, wandelen vervolgens een stukje over het zandstrand en kijken naar de enorme pieren die in de Adriatische Zee zijn aangelegd in een poging de *laguna* te beschermen tegen vloedgolven.

Tegen die tijd zijn de vissen allemaal dood, al zullen de toeristen daar geen weet van hebben, laat staan dat het ze veel zou kunnen schelen, dus stappen ze weer in de bus, waarin ze blijven zitten voor de korte overtocht over het smalle kanaal, en gaan dan met de bus of te voet verder naar Pellestrina en hun lunch.

De winter biedt een heel andere aanblik. Maar al te vaak raast er een wind over de Adriatische Zee vanuit het voormalige Joegoslavië, die regen of lichte sneeuw voor zich uit jaagt en tot op het bot doordringt van eenieder die hem durft te trotseren. De volle restaurants van de zomer zijn dicht en zullen dat tot het eind van de lente blijven, waardoor de toeristen zichzelf moeten zien te redden en voeden.

Wat niet verandert, afgemeerd in lange rijen aan de binnenzijde van het smalle schiereiland, zijn de *vongolari*, de boten van de venusschelpenvissers, die het hele jaar door uitvaren, in regen, kou en hitte, ongeacht het aantal toeristen en ongeacht alle legenden die er worden verteld over de nobele, hardwerkende mannen van Pellestrina en hun voortdurende strijd om de kost op de genadeloze zee te verdienen voor vrouw en kinderen. De boten hebben welluidende namen: Concordia, Serena, Assunta. Zoals ze daar liggen, dik en met hun neus hoog boven het water, kunnen ze zo zijn weggelopen uit een prentenboek. Als je er in de felle zomerzon langsloopt, heb je zin om omhoog te reiken en ze over hun neus te aaien, zoals je bij een schattige pony of vertederende labrador zou doen.

Voor het ongeoefende oog lijken alle boten op elkaar, met hun ijzeren masten en de metalen schep aan de voorstevens, die in de lucht steekt als de boot afgemeerd ligt. De scheppen zijn rechthoekig en bestaan uit frames die

bespannen zijn met iets wat op kippengaas lijkt, maar veel sterker is dan het stevigste kippengaas, omdat het bestand moet zijn tegen de druk van de stenen die op de zeebodem worden losgewoeld en tegen botsingen met de zware en onvoorziene obstakels die overal op de bodem van de laguna liggen. Ze moeten uiteraard ook bestand zijn tegen de zeebodem zelf wanneer ze in en daarna onder de schelpenbanken rammen, om vervolgens kilo's venusschelpen over de zeebodem mee te slepen en aan de oppervlakte te brengen, zowel grote als kleine, gevangen in de rechthoekige bak, terwijl het meegekomen water en zand terug de laguna in stromen.

De waarneembare verschillen tussen de boten zijn onbeduidend: een schep die kleiner of groter is dan die van de boot ernaast; reddingsboeien die een likje verf kunnen gebruiken of helder glanzen; een dek zo schoon dat het blinkt in de zon of met roestvlekken waar het de zijkant van de boot raakt. De boten van Pellestrina varen overdag in aangename saamhorigheid naast elkaar; hun eigenaren wonen in gelijksoortige verbondenheid in de lage huisjes die zich van de ene kant van het dorp naar de andere uitstrekken, van de laguna naar de zee.

Begin mei brak er rond halfvier 's nachts een brandje uit in de stuurhut van een van die boten, de Squallus, eigendom van Giulio Bottin, bewoner van Via Santa Giustina nummer 242. De mannen van Pellestrina zijn niet langer volledig afhankelijk van de kracht van de getijden en de wind en hoeven daardoor niet meer uit te varen als die gunstig zijn, maar eeuwenoude gewoontes slijten moeilijk, en dus varen de meeste vissers bij dageraad uit, alsof de vroege-ochtendbries nog steeds invloed heeft op hun snelheid. Het zou nog twee uur duren voor de vissers

van Pellestrina – die nu thuis in hun bedden liggen te slapen – op hoefden, en ze bevonden zich in de diepste fase van hun slaap toen de brand uitbrak op de Squallus. De vlammen kropen in kalm tempo over de vloer van de stuurhut naar de houten wanden en het teakhouten bedieningspaneel voorin. Teak, een harde houtsoort, brandt langzaam, maar het brandt ook op een hogere temperatuur dan zachter hout, waardoor het vuur, dat zich over het bedieningspaneel verspreidde en vandaar af naar het dak van de stuurhut en het dek op ging, zich met angstaanjagende snelheid voortbewoog toen het eenmaal die zachtere houtsoorten bereikte. Het vuur brandde een gat in de vloer van de hut en er vielen brandende stukken hout in de machinekamer. Een daarvan kwam terecht op een stapeltje met olie doordrenkte lappen, die onmiddellijk vlamvatten en het vuur gracieus doorgaven in de richting van de brandstofleiding.

Langzaam likte het vuur aan het gebied om de smalle buis heen; langzaam brandde het het omringende hout weg en daarna, terwijl het hout in as veranderde en op de grond viel, smolt een klein stukje soldeersel, waardoor een gat ontstond dat het de vlam mogelijk maakte de pijp binnen te dringen en zich met verbluffende snelheid omhoog te bewegen naar de motoren en de twee brandstof-tanks die ze voedden.

Niemand van degenen die die nacht in Pellestrina lagen te slapen was zich bewust van de beweging van de vlammen, maar iedereen schrok wakker toen de brandstof-tanks in de Squallus ontploften en de nachtelijke hemel vulden met een felle explosie van licht en, seconden later, met een zo luide dreun dat mensen tot in Chioggia toe de volgende dag beweerden dat ze hem hadden gehoord.

Brand is overal beangstigend, maar om de een of andere reden lijkt het nog beangstigender op zee, of in elk geval op het water. De eerste mensen die uit hun slaapkamerraam keken, zeiden later dat ze zagen hoe de boot gehuld ging in een zware, olieachtige rookwolk die opsteeg toen de brand door het water werd geblust. Maar tegen die tijd hadden de vlammen al via de Squallus de boten bereikt die aan weerszijden ervan afgemeerd lagen en die aan het smeulen gebracht, en de ontploffende brandstof was in dodelijke stralen in de rondte gevlogen, niet alleen op het dek van de boten ernaast, maar ook op de steiger ervoor, waar hij drie houten banken in lichterslaaie zette.

Na de ontploffing van de brandstoftanks van de Squallus volgde er een kort moment van verbijsterde stilte, waarna Pellestrina losbarstte in lawaai en actie. Deuren vlogen open en mannen renden de nacht in; sommigen hadden een broek over hun pyjama aangetrokken, anderen hadden alleen een pyjama aan, weer anderen hadden de tijd genomen om zich aan te kleden, twee waren poedelnaakt, maar niemand besteedde daar aandacht aan, zo dringend was de noodzaak om de boten te redden. De eigenaren van de boten die naast de Squallus lagen, sprongen vrijwel tegelijkertijd van de kade op het dek, hoewel de een uit het bed van de vrouw van zijn neef had moeten klimmen en van twee keer zo ver was gekomen als de ander. Beiden trokken een brandblusser uit zijn houder op het dek en begonnen de vlammen te bespuiten die de brandende olie waren gevolgd.

De eigenaren van de boten die verder van de nu lege plaats waar eens de Squallus had gedobberd, afgemeerd lagen startten hun motoren en probeerden zo snel moge-

lijk weg te komen van de brandende boten. Een van hen had in zijn paniek vergeten de tros los te maken en trok een meter lange strook hout van de reling van zijn boot. Maar zelfs toen hij omkeek en het versplinterde hout zag drijven op de plek waar hij zojuist had gelegen, stopte hij niet tot zijn boot zich honderd meter van het land af bevond en veilig was voor de vlammen.

Terwijl hij toekeek namen die vlammen geleidelijk af op het dek van de andere boten. Er kwamen nog twee mannen aan, elk met een brandblusser, uit huizen in de buurt. Ze sprongen op het dek van een van de boten en spoten op de vlammen, die ze snel onder controle kregen en uiteindelijk wisten te doven. Ongeveer tegelijkertijd lukte het de eigenaar van de andere boot, die niet zo zwaar met brandstof was besproeid, om de vlammen onder controle te krijgen en ze vervolgens te doven met het dikke witte schuim. Nog lang nadat het vuur was geblust bleef hij heen en weer spuiten, totdat het schuim op was en hij de lege brandblusser op het dek liet zakken.

Tegen die tijd stonden er meer dan honderd mensen op de steiger te schreeuwen naar de mannen die erin waren geslaagd hun boten naar achteren te varen, naar elkaar en naar de mannen die de vlammen op hun boot hadden bedwongen. Overal weerklonken uitingen van schrik en bezorgdheid, angstige vragen over wat men had gezien, wat de oorzaak kon zijn geweest van de brand.

De eerste die de vraag stelde die tot een algemene stilte leidde, een stilte die zich langzaam vanuit haar verbreedde als een infectie in een niet-schoongemaakte wond, was Chiara Petulli, een buurvrouw van Giulio Bottin. Ze stond vooraan in de menigte, op nog geen twee meter van de grote metalen meerpaal waaraan de geschroeide

tros hing die eens de Squallus op zijn plek had gehouden. Ze wendde zich tot de vrouw naast haar, de weduwe van een visser die nog maar een jaar geleden bij een ongeluk was omgekomen, en vroeg: ‘Waar is Giulio?’

De weduwe keek om zich heen. Ze herhaalde de vraag. De persoon naast haar gaf hem door tot, na enkele momenten, de vraag de hele menigte was rondgegaan, zonder dat er antwoord was gekomen.

‘En Marco?’ voegde Chiara Petulli eraan toe. Dit keer hoorde iedereen haar vraag. Hoewel zijn boot in het ondiepe water lag – het topje van de geschroeiide masten stak nog boven het oppervlak uit – was Giulio Bottin niet aanwezig, evenmin als zijn zoon Marco, achttien jaar oud en al mede-eigenaar van de Squallus, die uitgebrand op de bodem van de haven van Pellestrina lag, op deze plotseling kille lenteochtend.

Toen begon het gefluister, terwijl de mensen zich probeerden te herinneren wanneer ze Giulio en Marco voor het laatst hadden gezien. Giulio legde na het avondeten meestal een kaartje in de bar; had iemand hem gisteravond gezien? Marco had een vriendinnetje in San Pietro in Volta, maar de broer van het meisje stond tussen de aanwezigen en zei dat ze met haar zussen naar de film was gegaan op het Lido. Niemand wist een vrouw te bedenken bij wie Giulio Bottin zou kunnen zijn. Iemand dacht eraan om op het plaatsje naast Bottins huis te gaan kijken; allebei hun auto's stonden er, maar het huis was donker.

Een vreemde terughoudendheid, een bepaalde tact met het oog op wat er aan de hand zou kunnen zijn, weerhield de menigte ervan te speculeren over waar ze zich konden bevinden. Renzo Marolo, die al ruim dertig jaar in het huis ernaast woonde, bracht de moed op om te doen waar niemand anders zin in had en pakte de reservesleutel op de plek waar iedereen in het dorp wist dat hij lag, onder de pot met roze geraniums op de vensterbank rechts naast de voordeur. Al roepende maakte hij de deur open en ging het vertrouwde huis binnen. Hij deed de lichten in de kleine huiskamer aan en toen hij daar niemand aantrof, liep hij door naar de keuken om daar te kijken, hoewel hij niet had kunnen zeggen waarom hij dat deed, aangezien het vertrek donker was, en hij nam

niet de moeite om het licht aan te doen. Toen, nog steeds de namen van de twee mannen roepend in een soort onmuzikale improvisatie, liep hij de trap op naar de bovenverdieping en de gang door naar de grootste van de twee slaapkamers.

‘Giulio, ik ben het: Renzo,’ riep hij, wachtte eventjes, ging toen de slaapkamer binnen en deed het licht aan. Het bed was leeg en onbeslapen. In verwarring gebracht liep hij de gang door en deed het licht in Marco’s kamer aan. Ook hier, hoewel er een spijkerbroek en een lichte trui opgevouwen lagen op een stoel, was zowel het bed als de kamer leeg.

Marolo ging weer omlaag en naar buiten, sloot de deur zachtjes achter zich en legde de sleutel terug. Tegen de wachtende mensen zei hij: ‘Hier zijn ze niet.’

Als groep, op de een of andere manier gesterkt door het feit dat ze niet alleen waren, begaven ze zich weer naar het water, waar de meerderheid van de bewoners van Pellestrina zich aan de rand van de pier had verzameld. Enkele boten die de veiligheid van het diepere water hadden opgezocht, keerden langzaam terug naar hun ligplaats. Toen ze allemaal weer afgemeerd lagen aan de *riva*, leek het gat dat de gezonken Squallus had achtergelaten groter dan toen alleen de twee beschadigde boten aan weerszijden ervan hadden gelegen. In het midden van de lege plek staken de masten van de Squallus in een absurde hoek uit het water.

Marolo’s zoon, de zestien jaar oude Luciano, ging naast zijn vader staan. In de verte klonk de roep van een watervogel. ‘En, *papà?*’ vroeg de jongen.

Renzo had zijn zoon zien opgroeien in de schaduw van, of, om een scheepsmetafoor te gebruiken, in het kielzog

van Marco Bottin, die altijd twee klassen boven hem had gezeten op school en dus iemand was om te bewonderen en na te volgen.

Luciano had snel een afgeknipte spijkerbroek aangehouden toen zijn vaders geroep hem had gewekt, maar hij had geen tijd gehad om een shirt aan te trekken. Hij ging dicht bij het water staan, draaide zich om en gebaarde naar zijn neef Franco, die vooraan in de menigte stond met een enorme zaklantaarn in zijn linkerhand. Franco stapte schuchter naar voren, er weinig happig op om de ogen van de verzamelde *Pellestrinotti* op zich gericht te zien.

Luciano schopte zijn sandalen uit en dook net links van de gezonken voorsteven van de *Squallus* het water in. Franco liep naar voren en scheen in het water, waar het lichaam van zijn neef zich soepel als een vis voortbewoog. Een vrouw maakte zich los van de menigte, toen nog een, en toen bewoog de hele eerste rij mensen zich naar de rand van de pier en staarde omlaag. Twee mannen met zaklantaarns baanden zich een weg naar voren toe en voegden hun lichtbundels bij die van Franco.

Na wat hooguit een minuut was maar wel een eeuwigheid leek, dook Luciano's hoofd op uit het water. Terwijl hij het haar uit zijn ogen schudde riep hij naar zijn neef: 'Schijn ermee in de richting van de stuurhut,' en toen dook hij weer omlaag, snel als een zeehond.

De drie lichten bewogen zich langs de romp van de *Squallus*. Af en toe vingen ze een witte flits op van Luciano's voetzolen, het enige deel van zijn lichaam dat niet donkerbruin was verbrand door de zon. Heel even waren ze hem kwijt, toen schoten zijn hoofd en schouders op uit het water en was hij weer weg. Nog twee keer kwam

hij omhoog en vulde zijn longen met lucht om daarna weer naar het wrak te duiken. Toen hij voor de laatste keer bovenkwam, draaide hij zich op zijn rug en haalde diep en rappend adem. Bij die aanblik richtten de mensen met de zaklantaarns hun lichtbundels van hem af en hij bleef nog even drijven, slechts verlicht door de nieuwsgierigheid van de toeschouwers en de bleker wordende hemel.

Luciano draaide zich plotseling weer op zijn buik, en ploeterde als een hond, een vreemd onhandige beweging voor zo'n krachtige zwemmer, naar de rand van de kade. Hij bereikte de ladder die aan de houten kadewand was bevestigd en begon zich omhoog te trekken aan de sporten.

De menigte bij de ladder week uiteen en precies op dat moment steeg de zon op uit de Adriatische Zee. De eerste stralen die boven de zeevering uit kwamen en over het smalle schiereiland vielen, beschenen Luciano toen hij even boven aan de ladder bleef staan en veranderden de visserszoon in een godheid die stralend uit het water was verrezen. Ieders adem stokte, zoals in de aanwezigheid van het goddelijke.

Luciano schudde zijn hoofd en water spetterde naar links en naar rechts. Toen keek hij zijn vader aan en zei: 'Ze zijn allebei in de stuurhut.'

De mededeling van de jongen leidde amper tot verbazing bij de mensen aan de rand van de pier. Iemand die niet van hier was had misschien anders gereageerd op de bekendmaking dat er twee doden in het water aan hun voeten lagen, maar de bewoners van Pellestrina hadden Giulio Bottin drieënvijftig jaar gekend; velen van hen hadden zijn vader gekend; nog weer anderen hadden zijn grootvader gekend. De mannen van Bottin waren altijd hard en meedogenloos geweest, hun karakter mogelijk gevormd, in elk geval beïnvloed, door de wreedheid van de zee. Als Giulio het slachtoffer was geworden van geweld, zouden weinigen daarvan verstedd staan.

Sommige mensen hadden gezien dat Marco anders was, misschien omdat hij de enige van de Bottins was die langer dan een paar jaar op school had gezeten, of die ooit meer had geleerd dan een paar woorden te lezen in een boek of een onduidelijke handtekening te zetten. Dan was er nog de invloed geweest van zijn moeder, die vijf jaar geleden was overleden. Ze kwam oorspronkelijk uit Murano, een zachte, liefdevolle vrouw die twintig jaar geleden met Giulio was getrouwd, volgens sommigen omdat ze een relatie had gehad met haar neef Maurizio, die haar in de steek had gelaten om naar Argentinië te gaan; volgens anderen omdat haar vader, een gokker, veel geld had geleend van Giulio en de lening had terugbetaald

door zijn dochter aan hem uit te huwelijken. De omstandigheden die tot hun huwelijk hadden geleid zijn nooit opgehelderd, of misschien viel er wel helemaal niets op te helderen. Maar wat niemand van het dorp was ontgaan, was het bijna totale gebrek aan liefde of sympathie tussen man en vrouw, dus misschien waren de verhalen slechts een manier om de afwezigheid van die gevoelens te verklaren.

Hoe ze ook over haar man mag hebben gedacht, Bianca had haar zoon aanbeden, en volgens de mensen, roddelziek als ze zijn, was dit de reden geweest van Giulio's houding tegenover hem: koud, hard, onverzoenlijk, maar geheel in de traditie van hoe de mannen van Bottin met hun zoons omgingen. Op dit punt in het verhaal hieven de meeste mensen hun handen ten hemel en zeiden dat die twee nooit met elkaar hadden moeten trouwen, maar dan zei iemand anders altijd weer dat er dan geen Marco was geweest, en denk eraan hoe gelukkig hij Bianca maakte, en je hoefde alleen maar naar hem te kijken om te weten wat een goede jongen het was.

Niemand zou dat ooit nog in de tegenwoordige tijd zeggen, niet meer, niet nu Marco dood op de bodem van de haven lag, in het uitgebrande wrak van zijn vaders boot.

Met het lichter worden slonk geleidelijk aan de menigte, toen steeds meer mensen huiswaarts keerden. Weldra was de grootste groep verdwenen, maar daarna verschenen de mannen weer, kort zichtbaar toen ze het plein overstaken naar hun boot. Bottin en zijn zoon waren dood, maar dat was geen reden om vandaag niet op schelpen te vissen. Het seizoen was al kort genoeg, met al die wetten die bepaalden wat ze mochten, en waar en wanneer.